

А. Шереметьєва,

начальник Інформаційного центру Національної бібліотеки Білорусі

Л. Фісенко,

зав. відділу бібліотечно-інформаційних технологій Національної бібліотеки Білорусі

Інформаційний центр Національної бібліотеки Білорусі у розвитку корпоративної взаємодії бібліотек Білорусі

Висвітлено основні напрями діяльності Інформаційного центру НББ у рамках формування електронної бібліотеки, створення білорусознавчих електронних інформаційних ресурсів, організації і ведення корпоративного інформаційного ресурсу бібліотек Білорусі – зведеного електронного каталога.

Сучасний комплекс інформаційно-технологічних систем Національної бібліотеки Білорусі (далі НББ), що складається з високо-технологічного технічного і програмного забезпечення, відкриває нові можливості у формуванні і використанні інформаційних ресурсів бібліотеки. З метою створення національних електронних інформаційних ресурсів і організування до них віддаленого доступу користувачів у НББ було створено багатофункціональний Інформаційний центр (ІЦ).

У даний час у діяльності Інформаційного центру визначено такі пріоритетні напрями:

- координація діяльності бібліотек Білорусі з формування єдиного інформаційного простору;
- формування електронної бібліотеки;
- створення білорусознавчих електронних інформаційних ресурсів;
- програмний і інформаційний супровід інтернет-порталу НББ.

У своїй координаційній діяльності ІЦ вирішує завдання інформаційно-технологічного розвитку бібліотек республіки.

Координація цього напрямку здійснюється за допомогою взаємодії у галузі:

- придбання і використання технічних засобів і устаткування;
- розроблення і придбання програмних засобів;
- забезпечення доступу до національних і глобальних комп'ютерних мереж.

Процес автоматизації бібліотек Республіки Білорусь здійснюється в рамках Державної програми інформатизації Республіки Білорусь на 2003–2005 рр. і на перспективу до 2010 р. «Електронна

Білорусь» і галузевих програм «Інформатизація об'єктів культури на 2003–2005 рр. і на період до 2010 р.», «Збереження і розвиток культури в Республіці Білорусь на 2006–2010 рр.», метою яких є формування в республіці єдиного інформаційного простору.

На підставі затверджених регіональних програм створення і розвитку АБІС з 1993 р. обласні бібліотеки розпочали роботу з переходу на автоматизований режим роботи.

Широке впровадження інформаційних технологій у практику роботи публічних бібліотек розпочалося з 1998 р. За 2006 р. парк машин публічних бібліотек системи Міністерства культури (ЦБС і обласні бібліотеки) збільшився на 21,6 %, і загальна кількість комп'ютерів становить 1882 одиниці. Відзначається позитивна динаміка надходження комп'ютерів не тільки в центральні бібліотеки ЦБС, у яких на початок 2007 р. нараховувалося 829 комп'ютерів (у середньому – 6 ПК на одну центральну бібліотеку), але й у дитячі і сільські бібліотеки. Поліпшенню технічної оснащеності сільських бібліотек значною мірою сприяло прийняття «Державної програми з відродження і розвитку села на 2005–2010 роки». Тільки за 2006 р. парк машин бібліотек агромістечок збільшився на 185 і становить 308 комп'ютерів.

Практично усі ЦБС республіки мають автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи і, за винятком бібліотек Гомельської області, використовують типові програмне забезпечення «ALIS 2000» НВФ «ІНЕАК». Поряд із ним галузевими республіканськими бібліотеками республіки вико-

ристовується програмне забезпечення інших виробників. Для НББ розроблено спеціальну автоматизовану бібліотечно-інформаційну систему «BELLIB».

Головним інструментом взаємодії між бібліотеками в республіці є розроблений і впроваджений у бібліотечну практику єдиний MARC-сумісний формат обміну бібліографічними й авторитетними записами – BELMARC.

Наступним кроком у галузі корпоративної взаємодії Інформаційного центру і бібліотек республіки є реалізація програми зі створення корпоративної бібліотечної комп'ютерної мережі, яка об'єднує НББ, найбільші республіканські й обласні бібліотеки країни.

Сьогодні корпоративна бібліотечна комп'ютерна мережа забезпечує доступ користувачів до світових інформаційних ресурсів через створений у 2004 р. міжнародний оптоволоконний канал зв'язку Академічної мережі BASNET із Пан'європейською науковою мережею GEANT, яка об'єднує наукові мережі 43 країн і понад 3500 дослідницьких і освітніх організацій. Пропускна спроможність міжнародного каналу становить 155 Мбіт/с.

На сьогодні вихід в інтернет мають усі республіканські й обласні бібліотеки, бібліотеки вишів, а також понад 270 публічних бібліотек країни. Збільшення пропускної спроможності інтернет-каналу в новій будівлі НББ більш ніж у 30 разів (порівняно зі старою) дало змогу організувати і забезпечити оперативний доступ до республіканських і міжнародних електронних ресурсів.

Таким чином, у республіці створено необхідну програмно-технічну базу для корпоративної взаємодії бібліотек республіки.

Це дало можливість приступити до виконання завдання 86 Державної програми інформатизації РБ на 2003–2005 рр. і на перспективу до 2010 року «Електронна Білорусь»: «Створити на базі мережі республіканських бібліотек систему корпоративної каталогізації видань і ведення зведеного електронного каталога».

Інформаційний центр очолює роботу в цьому напрямі. Перед ним як центром системи корпоративної каталогізації (СКК) поставлені такі першочергові завдання:

- координація діяльності із введення в експлуатацію системи СКК і ведення зведеного електронного каталога (ЗЕК);
- збирання БЗ, що надходять від бібліотек-учасниць СКК і зарубіжних партнерів;
- контроль за якістю БЗ, що надходять у ЗЕК;

- зберігання й актуалізація ЗЕК;
- навчання співробітників бібліотек-учасниць СКК;
- методичний супровід СКК і ЗЕК тощо.

Уведення системи корпоративної каталогізації в експлуатацію, а також формування зведеного електронного каталога планується проводити поетапно. На першому етапі до системи корпоративної каталогізації будуть залучені три бібліотеки, що каталогізують у форматі BELMARC, а також мають програмні можливості формування авторитетних записів (Національна бібліотека Білорусі, Центральна наукова бібліотека Національної академії наук Білорусі, Республіканська науково-технічна бібліотека).

Інформаційною основою системи корпоративної каталогізації є ЗЕК.

Сьогодні ведеться робота з розроблення інформаційного і лінгвістичного забезпечення ЗЕК:

- прийняті відповідно до наказу міністра культури як рекомендаційні для застосування серед бібліотек Білорусі розроблені НББ комунікативні формати BELMARC (для БЗ і АЗ);
- розроблені і затверджені технологія СКК і ведення ЗЕК і технологія авторитетного контролю в СКК.

У даний час Інформаційним центром НББ у рамках формування ЗЕК ведуться такі роботи:

- розроблення нормативно-регламентуючої, методичної документації;
- підготування масиву бібліографічних і авторитетних записів для завантаження у зведений електронний каталог;
- формування програми навчання бібліотек-учасниць для роботи в СКК.

У перспективі ЗЕК може стати головною інформаційно-пошуковою системою розподіленої національної електронної бібліотеки Білорусі.

Електронна бібліотека НББ – наступний напрям діяльності Центру – формується як автоматизована інформаційна система, що складається з електронного сховища інформаційних ресурсів із відповідним інформаційно-пошуковим апаратом, який забезпечує пошук і віддалений доступ користувачів до зазначених ресурсів.

Головною підсистемою електронної бібліотеки є електронне сховище документів, що складається з ієрархічно організованого архіву електронних ресурсів бібліотеки, створеного на основі програмного середовища ORACLE ContentDB, і службової БД електронного сховища.

Структура електронних ресурсів в архіві організована як набір файлів. При цьому формат файлів

визначається залежно від виду інформації в електронному ресурсі (текстова, графічна, звукова, відео тощо), статусу документа-оригіналу (рідкісні документи, довгострокове або тимчасове зберігання тощо), а також залежно від технічних вимог електронного опрацювання документа. До кожного набору файлів ресурсу додається файл-паспорт.

Службова база даних електронного сховища містить стислі бібліографічні відомості про документ-оригінал, а також організаційні і технічні характеристики процесу формування електронної копії, включаючи її адресу в архіві.

Формування електронної бібліотеки НББ передбачає декілька джерел поповнення електронного сховища бібліотеки:

- Головним постійним джерелом поповнення електронної бібліотеки є колекції національних, білорусознавчих документів, що відбивають історико-культурні, наукові і виробничі досягнення Республіки Білорусь. Авторами проєктів колекцій документів може бути будь-який структурний підрозділ бібліотеки, який науково обґрунтував необхідність формування електронної колекції документів. Координує роботу зі створення проєктів колекцій документів у НББ Інформаційний центр. Проєкти і списки документів розглядаються на Комісії з електронного опрацювання фондів і затверджуються на засіданні технологічної ради НББ. Далі колекція документів передається на каталогізацію й поцифрування в Інформаційний центр (відділ електронного оброблення фондів), де створюється електронний документ, а також формується посилання в БЗ із зазначенням адреси зберігання електронного документа у сховищі.
- Для забезпечення збереженості документного фонду бібліотеки постійно здійснюється переведення в електронну форму старих оригінальних документів із фондів НББ, у результаті чого формується архів страхових електронних копій оригінальних документів в електронному сховищі бібліотеки. Добір документів, на котрі необхідно створити електронні копії, а також формування попереднього бібліографічного запису, запису на примірник із присвоєнням штрих-коду (якщо відповідного запису немає в ЕК) здійснюють структурні підрозділи-фондоутримувачі.
- Постійним джерелом поповнення електронної бібліотеки є також переведення в електронну форму активно використовуваної частини фонду НББ. Формування масиву документів здійснюється на основі виконання запитів ко-

ристувачів на створення електронних копій документів для особистого використання або в рамках системи електронної доставки документів. Основним критерієм добору документів є цілісність об'єкта сканування.

- Наступним джерелом формування електронної бібліотеки виступають зовнішні електронні інформаційні ресурси, якщо умови договору дозволяють формувати їхні електронні копії, або повнотекстові документи, передані до електронного сховища НББ авторами/правоволодільцями інформаційних ресурсів.
- Формування масиву документів, утворених у рамках комплексних програм або проєктів – також головний інструмент поповнення електронної бібліотеки. Найбільш широкомасштабною програмою з формування фонду електронного сховища має стати державна програма «Пам'ять Білорусі», у якій візьмуть участь найбільші бібліотеки, музеї й архіви Республіки Білорусь.

До складу інформаційно-пошукового апарата – другої складової електронної бібліотеки – входять основні інформаційно-пошукові системи електронної бібліотеки, представлені на слайді:

- електронний каталог НББ;
- білорусознавча БД «Білорусь: від минулого до сучасності»; електронний національний архів періодики.

До цього переліку можна додати і різноманітні тематичні БД, відібрані зі складу ЕК і організовані для зручності користувача у вигляді логічних БД, записи яких містять посилання на повнотекстові документи.

Створення проблемно-орієнтованих БД – наступний напрям діяльності Інформаційного центру. Як інформаційно-пошукову систему електронної бібліотеки, що відбиває білорусознавчі інформаційні ресурси, планується підключити нову корпоративну БД «Білорусь: від минулого до сучасності». У ній будуть представлені БЗ на національні білорусознавчі документи, а також екстеріорика із соціально-гуманітарної тематики, у числі якої: культура, бібліотечна справа, бібліографія, музейна справа, книгознавство, історія Білорусі, релігієзнавство, соціологія, освіта, фольклор, літературознавство, мовознавство, мистецтво, архітектура, музика, спорт, економіка, торгівля, право, держава тощо.

Як джерела формування зазначеної БД визначені:

- поточний документопотік у фонд НББ;

- ретроспективне відбиття колекцій документів. З метою визначення репертуару створення ретроспективної бібліографічної інформації розробляється Програма формування ретроспективного репертуару БД, який створюється з урахуванням колекцій білорусознавчих документів, що входять до складу ЕБ НББ. У даний час опрацьовуються електронні колекції «Культура Білорусі в пресі» (повнотекстові газетні публікації), «Білоруська художня література XIX – початку XX ст.», «Джерела з історії Білорусі: кінець XVIII – початок XX ст.»;
- імпорт записів у форматі ISO 2709 із бібліографічних БД інших бібліотек;
- бібліографічні джерела (бібліографічні посібники, інтернет-ресурси тощо).

Зазначена БД стане національним корпоративним ресурсом, у створенні якого можуть брати участь різноманітні бібліотеки, програмні можливості яких передбачають формування бібліографічних записів у форматі BELMARC.

Організацію доступу користувачів до електронної бібліотеки планується здійснювати в двох режимах:

- у локальній мережі НББ, за допомогою автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи НББ «BELLIB»;
- у віддаленому режимі, за допомогою інтернет-порталу бібліотеки, супровід якого є наступним напрямом діяльності Інформаційного центру.

Нині інтернет-портал НББ перебуває у стадії тестування. Введення в експлуатацію заплановано на вересень 2007 р.